

NyS

Titel:	Verifikations- og falsifikationsproblemer i sprogbrugsbeskrivelsen
Forfatter:	Ole Togeby
Kilde:	<i>NyS – Nydanske Studier & Almen kommunikationsteori</i> 6. <i>Sprogbrugsanalysen under debat</i> , 1973, s. 22-36
Udgivet af:	Akademisk Forlag
URL:	www.nys.dk

© NyS og artiklens forfatter

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre NyS-numre (NyS 1-36) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Ole Tøgeby

VERIFIKATIONS- OG FALSIFIKATIONSPROBLEMER

I SPROGBRUGSBESKRIVELSEN

For at bestemme hvad sprogbrug er, vil jeg tage mit udgangspunkt i et par citater fra Saussure og Chomsky:

"Idet man skelner mellem sprogbygning (la langue) og sprogbrug (la parole), skelner man samtidig: 1. det som er socialt fra det som er individuelt og 2. det som er væsentligt fra det som er uvæsentligt og mere eller mindre tilfældigt."

Cours de Linguistique generale. (1972 udg. side 30)

"Lingvistisk teori beskæftiger sig først og fremmest med en ideal sender-modtager, i et helt homogent sprogsamfund, som kender dets sprog perfekt og er upåvirket af sådanne grammatiske irrelevante betingelser som hukommelsesbegrænsninger, distraktioner, skift i opmærksomhed og interesse, og fejl (tilfældige eller karakteristiske), når han bruger sit kendskab til sproget i en aktuel fremførelse (performance). (...) Derfor laver vi et skel mellem competence (sprogbygning) (sender-modtagerens kendskab til sit sprog) og performance (sprogbrug) (den aktuelle brug i konkrete situationer.)"

N. Chomsky: Aspects of the Theory of Syntax, 1965 (1967 s. 3-4)

Disse citater handler om forholdet mellem type og exemplar, ækvivalenskategori og individ, det konstante og det varierende, det abstrakte og det konkrete, struktur og aktualitet, potentialitet og aktualitet og nødvendighed og frihed. Mere præcist handler de om abstrakte kategorier, som er sammensatte og relationelle, med bestemte relationer mellem perceptuelle og conceptuelle træk (nemlig udtryk og indhold).

Om forholdet mellem type og exemplar, mellem det abstrakte og det konkrete, der gælder der nu følgende: Kategorier er KONSTRUERET og opfundet, ikke opdaget. Og denne konstruktion sker ved en VEXELVIRKNING og en dialektik, ikke en årsagskæde: Kategorier konstruerer man ved at undersøge eksempler, og eksempler undersøger man kun i kategorier.

Der findes næsten uendelig mange måder at gruppere de konkrete, perceptuelle og conceptuelle, objekter på, og de tager alle sammen hensyn til de træk ved objekterne som man kan skelne fra hinanden. Kategorier er altså

kun begrænset af, ikke bestemt af, ligheder i objekterne. Antallet af måder et område af objekter kan differentieres i kategorier på, dette antal vil så også variere med den analyserendes evne til at abstrahere fra træk som nogle objekter har og som andre ikke har. 1)

Det klassiske eksempel på kategorisering er zoologien. Her kan man da også til stadighed omkategorisere: hvalen er ikke en fisk men et pattedyr.

I valget mellem forskellige mulige kategoriseringer er der to ledende principper, svarende til de to retninger i den omtalte vevselvirkning:

- A. Beskrivelsen skal kunne RETFÆRDIGGØRES, den skal være relevant i en større sammenhæng, være frugtbar, funktionel, moralsk og politisk antagelig.
- B. Beskrivelsen skal kunne SANDSYNLIGGØRES, den skal stemme "med - faktiske eller formentlige - såkaldte erfaringsdata." 2)

Om type og exemplar hævder de foregående citater noget lidt andet, nemlig:

1. Der er kun en mulig kategorisering, nemlig den fonematiske og den grammatiske. Andre varianter der måtte forekomme i området, er mere eller mindre tilfældige og skyldes distraktioner, fejl og uhomogene sprogsamfund.
2. Denne kategorisering er den eneste der beskriver det sociale, det fælles. Andre varianter er individuelle.
3. Denne kategorisering er væsentlig og relevant fordi den er lingvistisk.

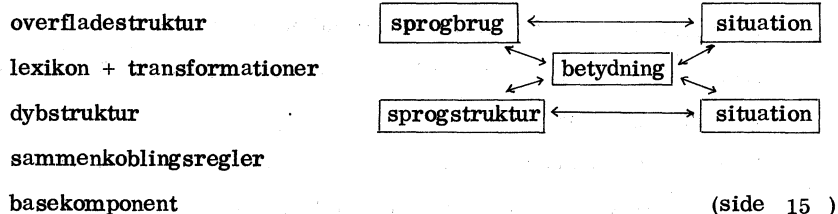
I 3. ligger der en klar anvisning på hvilken beskrivelse der er frugtbar. Det er et især fagpolitisk forsøg på at etablere en immanent videnskabelig lingvistik. Forfatterne er altså i deres gode ret til at erklære noget for væsentligt og noget andet irrelevant - ja, de har også pligt til det. I forfatterens situation var det nok også det rigtige at føre denne fagpolitiske linje, for en lang række videnskabelige resultater var ikke blevet nået uden dette. I dag er situationen imidlertid en anden; en nedbrydning af de gældende faggrænser synes at være det rigtige.

Men punkterne 1 og 2 har forfatterne hverken ret i, eller ret til. Der er nemlig andre mulige kategoriseringer af det sproglige materiale end grammatikkens, vel at mærke kategorier som også beskriver det sociale og det fælles.

Nogle eksempler: Saussure mente ikke at syntaxen var et sprogbrugsfænomen, men at den syntaktiske variation var mere eller mindre tilfældig. I dag kan man se fonemet defineret som det konstante, distributionen af fonemvarianter betragtes så enten som tilfældig - eller som hørende under andre videnskaber: fysiologi, psykologi, socialpsykologi, sociologi, sociolingvistik. Og principielt kan grammatikken ikke acceptere eller indarbejde disse discipliners verifikationsmetoder.

Jeg kan således give Halliday ret i at skellet mellem sprogbrug og sprogbygning "er unødvendigt hvis det bare er et andet navn for skellet mellem det vi har været i stand til at beskrive i grammatikken, og det vi ikke har været i stand til, - og vildledende i enhver anden betydning."

Bo Fibiger er i sin Partipolitisk sprogbrug inde på en lignende kritik af begrebet sprogbrug. Hans fremstilling kan resumeres i følgende:

Her etableres den omtalte vevsvirkning mellem det varierende i sprog og situation på den ene side og det konstante i sprog og situation på den anden side, via betydning. Betydning definerer BF som det strukturelle potential i en given situation.

Sådan mener jeg ikke at denne vevsvirkning kan etableres. Jeg tvivler ikke om at situationen må inddrages i en sproglig undersøgelse. Dette ses bl.a. af deixisfænomenet og er en konsekvens af nedbrydning af faggrænserne. Jeg tvivler heller ikke om at man i forbindelse med situation kan skelne - som BF gør det - mellem det konstante, abstrakte og det varierende, konkrete.

Det jeg tvivler på er hvilken ontologisk status det konstante og strukturelle har i forhold til den konkrete sprogbrug. Så vidt jeg kan se vil BF hypostasere eller reificere strukturen. Han skriver:

"Det må være sprogbrugsanalysens mål at trænge bagom overfladestrukturen (sprogbrugen) til betydningsstrukturen, til textens dybstruktur (sprogbygningen)." (side 19)

Den vej vil han sikkert også opleve sit eget forhold til kategorierne. Men når man har konstrueret de abstrakte og enkle kategorier, så skal man stige op til de konkrete forhold. "Det sidste er åbenbart den videnskabeligt rigtige metode. Det konkrete er konkret, fordi det er en sammenfatning af mange bestemmelser, altså det mangfoldiges enhed. I tænkningen fremtræder det konkrete derfor som sammenfatningens proces, som resultat, ikke som udgangspunkt, omend det er det virkelige udgangspunkt og derfor også er udgangspunkt for betragtningen og forestillingen. På den første vej blev den fulde forestilling forflygtiget til abstrakt bestemmelse; på den anden fører de abstrakte bestemmelser til reproduktion af det konkrete ad tænkningens vej." 3)

Man kan også sige det således: det er tydeligvis to forskellige situationer der optræder i figuren. Beskrivelseskategorierne er indlejret - ikke blot i textens situation - men også og først og fremmest i den beskrivende situation. Analyse-enheder som morfem og sætning må "forudsætte et ... funktionelt eller "dramatisk" defineret ledskema ... og det forekommer mig, at man netop gennem sit valg af ledskema, bestemmer hvilken analyse, og dermed hvilken strukturel karakteristik af sprogstørrelserne, der bliver resultatet." 4) Kategorierne er jo netop konstrueret af sprogforskeren og det er fra hans situation de udgår.

En sprogbygningsskategori som morfem, kan anvendes fx i beskrivelsen af sætningen: der ligger to huse uden for byen. Men analysestørrelsen defineres og bestemmes ved en substitutionsprøve som kunne se sådan ud:

Kære indfødte sprogbruger og tilhører. Du kan nok høre at der er forskel på p og b, men at der er forskel i betydning på hus og huse og at forskel i betydning er noget ganske andet end forskel. I kan nok også høre at der er

den samme forskel i betydning på by og byer: Hvis I kan høre det, så må I anerkende at flertal er et morfem der har varianterne -e og -er.

Fænomenet samme betydning er beskriverens konstruktion. Kun i det omfang han og andre finder det relevant at bruge sin tid på denne betydning og de forstår og accepterer eksemplerne, kun i det omfang er kategorien betydning og kategorien morfem en realitet.

Således bliver syntaxen også først tilfredsstillende beskrevet når sprogbeskriveren kan få sine tilhørere til at anerkende at farveløse grønne ideer sover vildt er mere acceptabel end Poul fandt glad (se fx Chomsky: Aspects kap 4). I modellen er der altså tale om to situationer: sprogbrugen er en del af den analyserede situation, sprogbygningen en del af den analyserende. Det er nu min pointe at analyse og beskrivelse også er sprogbrug, og at sprogbrug også er analyse. Så en tilfredsstillende sprogvidenskab får man først når den analyserede situation og den analyserende betragtes under ét, når sprogbrugsbeskrivelse og sprogbygningsbeskrivelse er det samme. Når man begynder at lave sprogbeskrivelser.

Det er min tanke at de sprogbeskrivelser som adskiller beskrivelsen af sprogets bygning fra beskrivelsen af dets brug, at de bliver halve. Sprogbygningsbeskrivelsen betragter den analyserede situation som blot et eksempel på sprogbygning, og stræber så meget efter at blive sandsynliggjort, at den let bliver irrelevant. Sprogbrugsbeskrivelsen betragter den analyserende situation som bestemt og determineret af den sprogbrug som skal beskrives, og stræber så meget efter at blive retfærdiggjort at den let bliver usandsynlig.

Hermed vil jeg afslutte mine (forhåbentligt) relevante men fixe formuleringer og gå over til den konkrete sandsynliggørelse: gennemgang af retfærdiggørelse og sandsynliggørelse i 3 konkrete sprogbeskrivelser:

Mogens Løj: FLEXIVLÆRE

Denne bog vil de fleste vist kalde en sprogbygningsbeskrivelse. Som en sådan har den som objekt et tekstkorpus som i længden er uendeligt: det består af "en uendelig mængde af sætninger" (s.9) I bredden er tekstkorpus imidlertid

begrænset til verbale størrelser, dvs. lyd og især skrift, rigsdansk, en statisk størrelse - historisk udvikling beskrives ikke.

MLs analyseenhed er morfemet; hverken sætninger eller fonemer beskriver han.

Før jeg går over til at gennemgå sandsynliggørelsen i Flexivlære, vil jeg gerne sige noget principielt om sandsynliggørelse.

Enhver (videnskabelig) beskrivelse er en sproghandling, og som alle andre sproghandlinger består den af 3 dele:

1. en funktionel del som angiver hvilken handling det er, om det er et spørgsmål, et løfte, en påstand eller hvad,
2. en identifikationsdel som gør modtageren i stand til at genkende og identificere noget, og
3. en deskriptiv del som består af et logisk udsagn som skal være ny for modtageren. 5)

Til en videnskabelig beskrivelse kan man på grundlag af dette stille følgende krav:

1. Den må tage sit udgangspunkt i kendte og accepterede kategorier. Det ukendte kan kun beskrives ved det kendte (Identifikationsdelen)
2. Beskrivelsen skal være informativ. Det betyder: til hver kategori skal der være et muligt alternativ; uden dette ville kategorien ikke have nogen informationsværdi. (den deskriptive del)
3. Der må veksles mellem påstande om at fænomenet hører til kategorien A og benægtelser om at y ikke hører til A, og om at x ikke hører til kategorien B.

Dette sidste betyder at beskrivelser ikke blot skal verificeres, men også skal an vise falsifikationsmuligheder.

Det er ikke nok at sige: denne bog er manipulation. Man må definere manipulation, fx som ensidig oplysning, man må også angive at der er mulighed for flersidig oplysning, og man kan ikke blot hævde at en bestemt bog er manipulation, man må også benægte at den er oplysning. Uden dette kunne alle tekster kaldes manipulation, og denne beskrivelse ville ikke være tolkelig, ikke informativ og ikke falsificerbar.

Lad os så tage nogle eksempler fra ML:

Motorik: Kategorien er tvedelt i et statisk flexiv og et motorisk flexiv.

Formanterne er statisk: -e, motorisk: -Ø. Om flexivkategorien gælder det, at den i forbindelse med en begrænset gruppe adverbier betegner henholdsvis en bevægelse eller en opholden sig, en væren. (s. 87)

I bogens sammenhæng er flexiv og formant kendte kategorier og det er motorik der skal beskrives. ML tilbyder exemplifikation: op - oppe og en falsifikationsmulighed: en substitutionsprøve af den førmtalte slags. Forskellen på op - oppe er den samme betydningsforskel som på ned - nede (og på han hoppede på toget og så var han på). Den læser der vil fastholde at benægte dette, har gjort beskrivelsen mindre sandsynlig. Endnu en falsifikationsmulighed tilbyder ML: han ligger skal forbindes med -e. Et eksempel som han ligger hjem kan altså falsificere kategorien.

Det er klart at hele substitutionsprøven hviler på denne SAMME BETYDNINGSFORSKEL. Det er den kendte kategori som konstituerer prøven som en sproghandling. Nu vil jeg gerne prøve at argumentere lidt for at denne kategori også er en konstrueret kategori. Det er imidlertid svært at vise konstruktionen på morfemniveauet (og fonemniveauet) fordi enhver professionel lingvist har disse kategorier i rygraden. Men jeg vil vise hvordan man laver en ny substitutionsprøve, nemlig funktionssubstitution.

Kære indfødte sprogbrugere. I kan nok høre at forskellen på Peter lukker døren og Peter, luk døren er en forskel af en fundamental anden karakter end forskellen på Peter lukker døren og Karen åbner vinduet. Det første er nemlig en forskel i funktion det andet er forskel i betydning. I kan nemlig også godt høre at der er den samme forskel i funktion på Peter lukker døren og Peter, luk døren som der er på Peter er rødhåret og alle ret! Kan I ikke høre det? Sådan tror jeg nok at den symmetriske substitutionsprøve virker på vore russer nå de skal indvies i grammatikkens mysterier. Det som jeg har prøvet, det er at introducere en forskel på funktion og betydning (svarende til forskellen på betydningsforskel og så bare forskel). Funktionen er bundet til situationen, på samme måde som morfemet er bundet til sætningen. Der kan på dette niveau tilbydes lignende falsifikationsmuligheder. Man kan ikke have en situation hvor en beskrivelse eller påstand besvares med at den

anden adlyder og man kan ikke have en situation hvor et påbud besvares med at den anden betvivler rigtigheden.

Man kan kun konstruere kategorien sproghandling ved hjælp af kategorien funktion hvis man får tilhørerne til at abstrahere fra betydning, man kan ikke konstruere kategorien morfem ved kategorien betydningsforskel hvis ikke tilhørerne abstraherer for forskel. Kategorierne er afhængige af den analyserende persons og hans tilhøreres evne til at abstrahere fra træk som nogle objekter har og andre ikke har. Derfor er beskrivelsen kun sandsynliggjort i det omfang beskriveren kan påtrykke sine tilhørere visse abstraktioner. Før de har anerkendt og genkendt disse abstraktioner eksisterer kategorierne ikke.

Nu vil jeg afslutte gennemgangen af sandsynliggørelsen i Flexivlære med at konstatere at MLs abstraktion betydning på grund af vores tradition vil blive accepteret af alle. Kategorierne er altså på tilfredsstillende måde sandsynliggjort; ML tager sit udgangspunkt i det kendte, siger noget nyt ved at anvise alternativer, og tilbyder falsifikationsmuligheder.

Derimod er der i bogen kun lidt retfærdiggørelse af kategoriernes relevans. Før jeg gennemgår dette vil jeg generelt om retfærdiggørelse sige dette:

1. Beskrivelseskategorierne skal være en del af et større system, en større social enhed.
2. Denne enhed skal omfatte både den analyserede og den analyserende situation, (dette punkt er afledet af den ideelle dialogiske kommunikation som må være karakteristisk for den humanistiske forskning som afløsning for det traditionelle subjekt-objekt-forhold; herom senere).
3. Beskrivelsens sociale og andre konsekvenser må overvejes
4. med henvisning til et verdensbillede og især et menneskebillede. 6)

MLs beskrivelse gøres kun til en del af en ganske snæver social enhed, nemlig den situation hvor man foretager grammatisk analyse under sætningsgrænsen. Og kun i substitutionsprøven omfattes både den analyserende og den analyserede situation. Ganske vist er tekstkorpus uendeligt i længden, men i bredden er det uden situationel sammenhæng. Af sociale konsekvenser overvejer ML så vidt jeg kan se ingen. Der er ellers flere:

1. Bogen bekræfter og muliggør institutionen grammatisk analyse uden at argumentere herfor.

2. Bogen indgår i en pædagogisk interaktionspraxis - og det gør den efter min mening på en fordelagtig måde, nemlig med elevaktivering der giver mulighed for elevernes egen reflexion over emnet.
3. Den bekræfter med sin tavshed Saussures og Chomskys udtalte tvivl om at der findes andre væsentlige og mulige kategoriseringer af det foreliggende materiale.
4. Og derved er den et argument i den sprogregulering og den sproglige diskriminering der til stadighed finder sted. Den sproglige regulering i undervisningen er jo kun mulig på grundlag af den grammatiske beskrivelse. Det ses af "at egentlige sprogfejl i modersmålet først opstår når dette gøres til genstand for grammatisk regulering." 7)

Den grammatiske beskrivelse giver også i kraft af sig selv de beskrevne former prestige i forhold til de ikke beskrevne former. Tendensen er tydelig i forholdet skriftsprog - talesprog. ML har implicit taget en vis liberal stilling i denne sag ved at medtage eksemplerne af - ae som jo er umulig i skriftsproget. Men som helhed er hans beskrivelse en beskrivelse af det formelle skriftsprog, og bogen giver dermed et lille redskab til dem der ønsker at diskriminere. Når ML ikke explicit overvejer de sociale konsekvenser, kan han heller ikke explicit have noget menneskebillede. Implicit ligger der, som før antydnet, et billede af et uforanderligt univers af uforklarlig nødvendighed, et billede som jeg ikke tror at ML går rundt og har.

Bo Fibigers bog Partipolitisk sprogbrug er en helt anden type: de fleste vil vist kalde det en sprogbrugsbeskrivelse. Dens text - korpus er i længden begrænset til valget 1971. I bredden omfatter det også medier, billeder, situationer, institutioner.

Analyseenheden er så vidt jeg kan se, den tekniske bevidsthed. Men jeg er ikke helt sikker, for der er i bogen nogle tegninger som forvirrer mig en del.

Analyseenheden er jo selve konstruktionen i det hele. Analyseenhedens niveau er afhængig af fra hvilken højde beskriveren anskuer samfundet, ML var således lavt nede, BF er meget højt oppe; og om "noget anses for at være en hændelse eller et system er relativt til højden." 8) For BF er således den tekniske bevidsthed hændelsen, alle niveauer herunder er system-

bestemte, dvs. der er grænser for de mulige udfald. BF's valg af en så relativt stor analyseenhed gør hans retfærdiggørelse evident. Beskrivelsen er en del af et større system, nemlig det historiske forløb. Det er klart at den analyserende situation - teoretisk set - må være en del af dette historiske forløb. Analysens konsekvenser er da også udførligt behandlet i et kapitel og beskrives som krisebevidsthedens afløsning, tingsrelationer erstattes af sociale relationer... den enkeltes frie udfoldelse og medskabertrang, et helhedssyn på den politiske og den menneskelige aktivitet og kommunikation med hinanden (side 113). Og disse sidste bestemmelser er jo også et samfundssyn og et menneskesyn. Jeg kan ikke blive uenig med BF i dette.

BF's beskrivelse er således i høj grad relevant i den nuværende situation. Derimod er sandsynliggørelsen bogens svaghed, og derfor får bogen måske ikke de konsekvenser som den beskriver.

Bogen er ikke disponeret som det foregående citat kunne give indtrykket af (at trænge bag om overfladestrukturen.. til textens dybstruktur). Den begynder med at postulere dybdestrukturen og vil senere gennemgå overfladestrukturer. Kort kan bogens tese beskrives således: Dybdens tekniske bevidsthed, tingsliggørelse af de sociale relationer, og varebegreb kan i overfladen manifestere sig positivt eller negativt (nemlig ved udeladelse eller dementi) som: sprog der er agentløst, uden logisk sammenhæng, indholdsfattigt abstrakt positivt sprog, vægt på personligheder, relatering af syntetiske størrelser, ikke analytiske (side 29-37). (Jeg har i denne sammenhæng set bort fra den mediestrukturelle baggrund; det skulle ikke have nogen indflydelse på ræsonnementet i det følgende).

Disse sidste overfladestrukturelle kategorier benytter BF altså som det identificerbare, kendte og accepterede.

For det første er kategorierne nok ikke så kendte og accepterede af "den gruppe af vælgere, der føler sig foruroligede af vores hjemlige politiske praksis." (side 9). Begreberne er påfaldende lidt og kort forklaret.

For det andet er kategorierne ikke informative. Om den politiske pjece står der at den "er affattet i normale helsætninger... Der skal være en re-

lativt naturlig sammenhæng mellem de enkelte perioder og periodens dele. Derved bliver pjecen normalt relativt tungt læselig..., og i kraft af sin vanskelige læsbarhed udtrykker den samtidig betydningsmekanismen saglighed." (side 56) Hvis der står noget her, så må det være at den tekniske bevidsthed manifesterer sig i normale helsætninger der er tungt læselige. Hvis dette skal være informativt, må tekster også kunne være unormale og letlæselige. Og hvis der skal være nogen falsifikationsmulighed skal teksten også sige at de unormale sætninger og det letlæselige sprog ikke er manifestation af den tekniske bevidsthed.

Men - for det tredje - dette sidste siger BF ikke. Tværtimod, en side længere henne står der:

"Annoncen erberegnet for hurtiglæsning. Det gælder om med få sætninger at få sagt så meget som muligt. Derfor brydes sætningsstrukturen op." Den unormale og letlæselige tekst er altså også en manifestation af den tekniske bevidsthed.

Beskrivelsen af de konkrete tekster er mange steder på samme måde hverken identificerbar, informativ, eller falsificerbar. Nogle exx.

Side 35: "Struktureringen af udsagnets udgangspunkt vil derfor i overensstemmelse med det deskriptive princip blive agentløst, formalt udtrykt gennem agentivstrygninger som institutionalisering, nominalisering passivering og infinitdannelse."

side 37: "gør hele valget til et spørgsmål om personlige kvalifikationer."

side 107: "kun i omtalen af partiets selv som "vi" kommer en eksplicit personligheds karakter ind i analysen. (dette sidste en ment som en ikke reificeret sprogbrug!) Hvad er agentløst. Hvad er personlige kvalifikationer og hvad er personligheds karakter. Hvad er disse begrebers modsætninger? Og hvilke nogen manifesterer den tekniske bevidsthed?

side 84: Det er i kapitalens interesse at materialisere ethvert værdigrundlag.

side 85: Det afgørende er imidlertid at partiet opfatter disse tingsrelationer som sociale relationer.

(andre exx side 70, 72, 36, 46, 104, 92, 107). Dette sidste kan forklares som

"en besværgende dementering af valgets varakarakter" (side 29). Problemet er her hvilke muligheder læseren har for at falsificere at en text er en positiv manifestation af ideologien, og en anden en negativ manifestation i form af et dementi. BF giver ingen muligheder (andre end den politiske indstilling). Jeg mener ikke at BF's analyse er gal, tværtimod jeg mener at den i store træk er rigtig og væsentlig. Det jeg mener, det er at BF ved ikke at give nogen falsifikationsmuligheder i virkeligheden giver for mange. Enhver der vil, kan bestride det meste af beskrivelsen. Dermed taber beskrivelsen muligheden for at få de ønskede konsekvenser. Den vil nærmest ved sit akademiske og nominelle sprog få den modsatte virkning.

Hvad BF i forhold til ML tjener på karusellen taber han altså omgående på gyngerne. Eller sagt på en anden måde: der må være et ganske bestemt forhold mellem tekstkorpus og analyseniveau. Det er vigtigt at tekstkorpus principielt er uendeligt i længden, således at det når fra den beskrevne situation til den beskrivende. Det er vigtigt at korpus i bredden også omfatter samfundsformationer således at analyseenheden, som jo tager udgangspunkt i den analyserende situation også kan blive objekt for beskrivelsen, som altså skal være reflexiv. Nu må sprogvidenskabens mål være at etablere analyseenheden der kan forbinde fonem og morfem med samfundsformationen og det historiske forløb, og især at give en beskrivelse af sammenhængen mellem de forskellige niveauer. Det er klart at dette krav ikke kan stilles til den enkelte sprogbeskrivelse. Det er helt legalt at vælge sig sit niveau med en kort angivelse af niveauets placering og dets relationer til de andre niveauer.

Analyseniveauet i Erik Hansen: Reklamesprog er genren. Tekstkorpus er principielt uendeligt i længden (EH producerer også selv i genren), og i bredden medtager han verbale størrelser, billeder, større indholdsmæssige størrelser og menneskelige reaktioner af typen: denne imperativ virker markskrigerisk (side 50), læseren tvinges til at supplere (side 75). Altså nogle psykologiske beskrivelser.

EH sandsynliggør sin beskrivelse omhyggeligt: Han tager udgangspunkt i

kendte og accepterede størrelser, en overtalelsesdefinition forklarer han fx som et "ræsonnement som normalsprogets logik ikke tillader" (side 62). Og han lægger stor vægt på exx.

EHs kategorier er informative på den måde at der overalt tilbydes alternative muligheder i form af normalsprogets tilsvarende formulering. Som alternativ til de suggerende adjektiver er der fx de informative.

Endelig mener jeg også at EH fremsætter benægtelser som falsifikationsmuligheder. Fx side 67: ... "det kan give mening at hævde, at en person ikke er tysk, men fransk... Det giver i det præcise normalsprog ingen mening at sige, at noget er enormt, ikke kolossalt; eller ringe i modsætning til ubetydeligt."

Så vidt sandsynliggørelsen, så retfærdiggørelsen. Bogen slutter som følgende:

"Hvis reklamen virkelig vil være informativ, må den underkaste sig samme kritik, som man bruger, når man analyserer en avisartikel, en rapport, en videnskabelig afhandling osv.: er det sandt eller usandt, hvad der står? er der anvendt et sprog, som overhovedet egner sig til saglig fremstilling?

Men hvis det er poesi, er det en anden vurdering, der skal til, nemlig den æstetiske. Og måske også en moralsk. For uanset hvor poetisk reklamen er, så er den så let at forveksle med information, at man let kunne komme til at tage fejl. Og det er jo ikke meningen.

Eller var det." (side 140)

Dette spørgsmålstegn antyder at reklamen som genre både er poetisk og ikke informativ. Og her hvor bogen slutter skulle retfærdiggørelsen begynde. Hvordan hænger genrerne information og poesi sammen med det øvrige samfund. Hvordan kan EH genkende en reklame når han møder den? Hele bogen handler om reklamer, men ikke om hvad reklame er. EH har ellers alle tiders chance, han har et tekstkorpus og en sandsynliggørelse som er et godt udgangspunkt.

Reklamen indgår nemlig som genre - eller hvad der er det samme - som sproghandling, i et større system. Reklamen er et ønske + et løfte og etab-

lerer således nogle relationer som er helt grundlæggende i en markedsøkonomi; det er ganske simpelt udbud og efterspørgsel. Den sproglige beskrivelse giver således et væsentlig indicium for den tekniske bevidsthed BF postulerer. Når den ene part ikke informerer men æstetiserer i sine løfter, så kan beskrivelsen med den liberalistiske ligevægt ikke opretholdes.

Men konsekvenserne af beskrivelsen viger EH tilbage for at formulere. Er bogen et argument for at reklamen som genre bør afskaffes med hvad dette medfører? Der findes jo samfund uden reklamer. Eller giver bogen bare reklamemanden lidt mere teknisk bevidsthed om hvordan man laver reklamer? I 2. udgaven står begge muligheder åbne. I 3. udgaven vil der være tilføjet et kapitel om dette.

EHs analyse har jeg taget med som et eksempel på det niveau hvor jeg mener at det kan være frugtbart for lingvister at arbejde. Analyseniveauet er så lavt at den traditionelle grammatiks beskrivelser til en vis grad kan bruges til at sandsynliggøre beskrivelsen. På den anden side er analyseniveauet så højt at det - hvis man vil - er muligt at retfærdiggøre sine kategorier som relevante i forhold til det omgivende samfund.

Det er klart på niveauet samfundsformation er lingvister ikke bedre egnede end andre til at beskrive og vurdere - men heller ikke ringere end andre. På niveauet morfem og sætning ved vi at vi ved noget. Det vi har brug for er de missing links som kan forbinde de forskellige niveauer. Hvis vi accepterer at en vigtig del af samfundsformationen er den sociale interaktion, og at en vigtig del af den sociale interaktion er sproglig kommunikation - så er vi kommet til to niveauer som må være centrale i lingvistens forskning: socialt interaktionsmønster og sproghandling. Som menneskebillede på dette niveau - og specielt for dette niveau - kan man have "at opretholde forståelsens intersubjektivitet og at frembringe en kommunikation der er fri for herredømme". 9)

"... performativiske sproghandling danner et system som tillader os endeligt at markere de skel som er fundamentale i enhver situation... Hvis man beskriver (disse), kommer man til et antal symmetriske relationer som udgør den ideale kommunikationssituation. Ren intersubjektivitet findes kun

hvor visse sproghandlinger fordeles helt symmetrisk blandt parterne i en samtale, det gælder for: at påstå og at bestride, for at afsløre og at skjule, for at byde og at lyde. Så længe disse symmetrier eksisterer, vil kommunikationen ikke blive forhindret af begrænsninger i kommunikationens egen struktur. Den ubegrænsede diskussion... gør det muligt at udvikle strategier til at nå til den uindskrænkede konsensus; hvis man bygger på den gensidige og usvækkede selvrepræsentation, er det muligt at nå til... kommunikation under fuld individuation; og under fuld opfyldelse af forventninger kan man hævde den universelle forståelse og nødvendigheden af universelle normer. Disse tre symmetrier repræsenterer forresten en lingvistisk kategorisering af det vi traditionelt forstår som ideerne om sandhed, frihed og retfærdighed." 10)

- 1) Fra: Bruner, Goodnow og Austin: A study of Thinking, 1956. New York side 7-8.
- 2) L. Hjelmslev: Omkring sprogteoriens grundlæggelse, 1943, side 11.
- 3) K. Marx: Kritik af den politiske økonomi, grundrids, oversat 1970, side 41.
- 4) A.T.Mortensen: Perception og sprog, 1972, side 48.
- 5) Se herom fx: Searle: Speech Acts 1970, Cambridge USA, A.T.Mortensen 1972, eller Habermas 1971.
- 6) De 2½ sidste punkter er hugget fra G. Radnitzky: Contemporary Schools of Metascience, vol II, 1968 side 184.
- 7) P.Diderichsen: Sprogsyn og sproglig opdragelse, 1968, side 151.
- 8) Oversat fra Radnitzky 1968 side 111-112.
- 9) Oversat fra J.Habermas: Vitenskap som ideologi, norsk overs. 1969, side 47.
- 10) Oversat fra J.Habermas: Toward a Theory of Communicative Competence, 1970 i P. Dreitzel: Recent Sociology, no. 2, 1970, New York, side 142-144.